

DR. NAGY LAJOS:

AZ IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI MUNKA TERMELÉKENYSÉGÉNEK KÜLÖNBSEGE
ÉS KIEGYENLITŐDÉSE A KAPITALIZMUSBAN

A két világgazdasági rendszer versenye, ebben a szocializmus pozícióinak felmérése és erősítése indokoltá teszi annak megvizsgálását, hogy milyen különbségek vannak a tőkésországokban az ipari és mezőgazdasági munka termelékenységé között, milyen feltételei és akadályai vannak a mezőgazdasági munkatermelékenység növekedésének.

1. Az ipar és a mezőgazdaság termelékenységi színvonalának összehasonlíthatóságáról

A mezőgazdasági és ipari termelékenység összehasonlíthatósága a közgazdaságtan vitatott kérdése. Többek között azért nem tartják ezt indokoltnak, mert a különböző ágazatok termelékenységének az összevetése logikai ellentmondást visz a termelékenységfogalomba. Hiszen, ha a volumenmérésre használt változatlan ár a tőkés termelési ár, akkor - egyébként változatlan feltételek mellett - egyik oldalról magasabb tőkeigényességű ágazatban magasabb a termelékenységi szint, mint az alacsonyabb tőkeigényességűben, másik oldalról a termelékenység színvonala fordítottan aránylik a tőkeigényességhez. /A munka termelékenysége ugyanis a tőkehatékonysággal változik azonos irányban./

Az erre vonatkozó termelési azonosságok a következők:

$\frac{T}{L} = \frac{A}{L} \cdot \frac{T}{A}$, vagyis a termelékenységek egyenlő a tőkeösszetétel és a tőkehatékonyság szorzatával; továbbá: $\frac{T}{L} = \frac{A}{L} : \frac{A}{T}$, vagyis a termelékenységek egyenlő a tőkeösszetétel és a tőkeigényesség hányadosával.

Ez az elméleti fenntartás csak kis részben jogos, de egészében nem. A gazdasági gyakorlat pedig eleve szükségsszerűvé teszi a különböző ágazatok termelékenységi szintjének összehasonlítását.^{1/}

Mit mondhatunk arról az ellenérvről, hogy magas tőkeigényesség általában magas termelési árat, ez pedig magas termelékenységi színvonalat eredményez, ha a termelékenységek számításánál felhasznált változatlan ár a termelési árak felel meg. Vagyis milyen hatással van az árcentrum a különböző termelési ágazatok termelékenységeinek színvonalára, megakadályozhatja-e ezek összehasonlítását?

Az első probléma az az állítás, hogy nagyobb tőkeigényességű ágazatban viszonylag mindig magasabb a termelési ár. Vegyük szemügyre az 1. táblázat II. esetét. Ez megmutatja azokat a feltételeket, amikor a nagyobb tőkeigényesség kisebb termelési árat eredményez. Egyrészt ennek feltétele az, hogy az egyik B ágazatban nagyobb a lekötött állótőke $/C_a/$, ugyanakkor kisebb a felhasznált tőkeráfordítás $/c+v/$, mint a másik A ágazatban.^{2/}

Másrészt feltétele ennek az is, hogy az átlagprofitrátának nagyobbak kell lennie, mint a B ágazat egyéni profitrátájának.

Végül a B ágazatban nagyobb a tőkeösszetétel, mint az A-ban.

Az árak centruma és a különböző gazdasági ágak termelékeny-
ségi színvonala

1. táblázat

Ágazat	Lekötött állótőke /C _a /	Felhasznált állandó tőke /c/	Munkáslétszám /v/	Értéktöbblet /m/	Értékár /c+v+m/	Profitráta /m/ C+v	Átlagprofitráta /m/ C+v	Átlagprofit /p _a /	Termelési ár /c+v+p _a /	Tőkeösszetétel /C _a / V	Tőkeigényesség C _a / C+v+m	Elevenmunka-termelékeny- ség C+v+m
I.eset												
A.ágazat	100	40	60	60	160	38,25	40	140	1,67	0,63	2,67	
B.ágazat	200	60	40	40	140	15,25	60	160	5,00	1,43	3,50	
II.eset												
A.ágazat	100	40	60	60	160	38,31	50	150	1,67	0,63	2,67	
B.ágazat	120	50	40	40	130	25,31	50	140	3,00	0,92	3,25	
III.eset												
A.ágazat	100	40	60	60	160	38,36	58	158	1,67	0,63	2,67	
B.ágazat	200	60	112	112	284	36,36	112	284	1,79	0,70	2,54	

Az előbb felsorolt feltételek mellett nagyobb tőkeigény mel-
lett is lehet kisebb a termelési ár. Az alacsonyabb termelési ár
mellett is a B ágazatban magasabb a termelékenység, mint az A ága-
zatban.

Ez elvezet a második problémához - tehát ahhoz, hogy ala-
csonyabb termelési ár mellett miért magasabb a B ágazat termelé-

kenységi szintje? Azért, mert a termelési áron /az ennek megfelelő változatlan áron/ kívül más tényezők is hatnak az eleven munkatermelékenység színvonalára. Egyrészt az, hogy a két ágazat között nagyobb a különbség a tőkeösszetételben, mint a tőkeigényességben. A B ágazat tőkefelszereltsége nagyobb mértékben haladja meg az A ágazat tőkefelszereltségét, mint amennyivel a B ágazat tőkeigényessége nagyobb az A ágazat tőkeigényességénél. A munkatermelékenység tehát azért magasabb a B ágazatban, mert jóval magasabb a tőkefelszereltség.

Másrészt a tőkefelszereltség és a tőkeigényesség "dimenziója" más. A tőkefelszereltség a létszámhoz viszonyított tőke, a tőkeigényesség pedig a termelési eredményhez viszonyított tőke. A nagyobb tőkeigényesség csak akkor vezet alacsony termelékenységhez, ha alacsony a tőke összetétele.

Összefoglalva: nem tagadom, amennyiben a termelékenységi színvonalat a termelési árat kifejező változatlan áron mérjük, amely értékforma is, sok elméleti nehézséggel találkozunk. Csupán azt kívántam bizonyítani, hogy: a/ a relative alacsonyabb termelési ár eredményezhet relative magasabb termelékenységet; b/ ami a termelési ár hatásának tűnik a termelékenységi színvonalban, az nem mindig az, hanem más hatások is szerepet játszanak ebben; c/ gyakorlati szükségszerűségek miatt nem tekinthetünk el a termelékenységi színvonalaknak az összevetésétől.^{3/}

2. Az ipari és mezőgazdasági munkatermelékenység
szinvisonalának különbségei a fejlett tőkésor-
szágokban

Milyen különbségek találhatók az ipari és a mezőgazdasági munka termelékenységének szintvonalala között a tőkésországokban?

A fejlett tőkésországok mezőgazdasági munkatermelékenységének szintvonalában igen nagy különbségek vannak. De jelentős eltérések vannak abban is, hogy a mezőgazdaság termelékenysége mennyire közelíti meg az iparét. A legkisebb az eltérés Belgiumban /16 %/ és az Egyesült Államokban /35 %/. A tőkésországokban általában nem érte el a mezőgazdasági termelékenység szintvonalala az iparét. /Lásd a 2. táblázatot./

Azt is megállapíthatjuk, hogy azokban a tőkésországokban közelíti meg leginkább a mezőgazdasági munkatermelékenység az iparét, amelyekben legkisebb a mezőgazdasági keresők aránya. Ez is mutatja, hogy a tőke szerves összetétele növekedésének abszolút munkaerő-megtakarító szerepe mennyire fontos ebben a folyamatban.

Továbbá az ipari termelékenységet leginkább megközelítő két ország közül az USA-ban a fő tényezőt a munkatermelékenység ráfordítási oldalán elért munkamegtakarítás képezi. Erre utal az, hogy az USA-ban mintegy 50 ha az egy mezőgazdasági keresőre jutó földterület. Belgiumban viszont a mezőgazdasági termelékenység magas szintjének eredője a termelékenység eredmény oldalán elért hozamfokozás. Belgiumban mindössze 5 ha terület jut egy mezőgazdasági termelőre.

Az ipari és mezőgazdasági munkatermelékenység színvonala
néhány tőkésországban
/1971/

2. táblázat

Országok	Egy főre jutó bruttó nemzeti termék /dollarban/	Az aktív keresők aránya az összes keresőkön belül /%-ban/		Egy aktív keresőre jutó bruttó nemzeti termék /dollarban/		Mezőgazdasági termelési termelés /ipar =100
		mezőgazdaság	ipar	mezőgazdaság	ipar	
1. Ausztria	2233	18,7	32	1896	6669	28
2. Belgium	2955	4	34	6308	7471	84
3. Franciaország	2901	13	28	3085	9459	33
4. NSzK	3572	8	42	2784	8674	32
5. USA	5051	4	26	8668	13350	65

- Források: 1. Nemzetközi Statisztikai Évkönyv. KSH. 1974. 53-54., 78-79. old.
2. Nemzetközi adatok az élelmiszergazdaságról. KSH. 1973. 32-33. old.

Végül azt látjuk, hogy egy bizonyos idő után, amikor a mezőgazdasági keresők száma néhány százalékra csökken az összes keresőkön belül, akkor már alapvetően a területi termelékenység, a hozamfokozó eszközök termelési eredményt növelő hatása biztosítja a termelékenység növekedését.

A kapitalizmusban ezt a folyamatot több társadalmi-gazdasági tényező hátráltatja a mezőgazdaságban: a tőke és a földtulajdon forgalma /a földtőke és a bekebelezett tőke különbsége/, a monopóliumok

és az állami monopóliumok szerepe, aránytalanságok a nemzetgazdasági ágak között. Az utolérés üteme a tőkésországokban lassabb, mint a szocialista országokban, de az uralkodó tendencia a kapitalizmusban is a kiegyenlítődés az ipari és a mezőgazdasági termelékenységekben.

3. Az ipar és mezőgazdaság termelékenységi különbsége kiegyenlítésének polgári felfogása. /Egy tőkés modell bírálata/

Kérdés az, hogy a kapitalizmusban a természeti-biológiai tényezők, a munkatermelékenység mezőgazdasági jellegzetességei megakadályozzák-e a két ágazat termelékenységének nivellálódását? A társadalmi szükségletek kisebb jövedelemrugalmassága a mezőgazdasági termékek iránt milyen termelékenységnövekedést követel meg?

A mezőgazdasági munkatermelékenység feldolgozóiparánál gyorsabb emelkedéséről és a termelékenység szintvonalak kiegyenlítéséről már Marx is szólt: "az ipar egy bizonyos csúcspontján az aránytalanságnak csökkennie kell, azaz a mezőgazdasági termelékenységnek relative gyorsabban kell gyarapodnia, mint az iparénak". Továbbá: "a történelmi különbség, egybevetve a mezőgazdasági termelékenység szintvonalát a feldolgozóiparral, mint ahogy a korszerű, nagy termelékenységű állattenyésztés is mutatja, újra eltűnhet".^{4/}

A kapitalizmus előtti termelési módokban a kézi munka idején a mezőgazdasági munka termelékenységének a növekedési

üteme és színvonala is magasabb volt, mint a kézműiparban. A gépi nagyiparban a munka termelékenységének növekedési üteme meghaladja a mezőgazdaságét. Ennek következtében magasabb munkatermelékenység-színvonal alakult ki az iparban. Amikor a gépi nagyüzemi termelés a mezőgazdaságban is tért hódít, a termelékenység növekedési üteme a mezőgazdaságban nagyobb. S végül, amikor a tudományos-technikai forradalom vívmányai a mezőgazdaságban is széles körben bevezetésre kerülnek, bekövetkezik a mezőgazdaság és ipar közötti termelékenységi színvonalak kiegyenlítődése is.

Kétségtelen, hogy a mezőgazdaságban a természeti-biológiai tényezők és egyéb tényezők /pl. kevésbé szakképzett munkaerő/ akadályozzák a termelékenység növekedését. E tényezők közül azonban csak két tényező hatása tartós. Az egyik: a mezőgazdaságban a munkatermelékenység növekedését korlátozza az, hogy az un. új termékek /azonos szükségletet kielégítő termékek, amelyeknek használati értéke jelentősen változik, illetve az új szükségleteket teremtő, merőben új termékek/ termelésének viszonylag kisebb a lehetősége. Igaz, ez nemcsak a mezőgazdaságra érvényes, hanem a kitermelőiparra is. A mezőgazdaságnak azonban vannak bizonyos jellegzetességei a kitermelőiparral szemben. Egyrészt az, hogy organikus-élő termelőeszközei vannak, másrészt, saját termelésének nagy része vissza kerül a termelésbe mint munkatárgy, végül a nyersanyag termelése egyben végtermék termelése is lehet. Gondoljunk a nyersen fogyasztható élelmiszerekre /gyümölcs, tej stb./, vagy azokra a mezőgazdasági termékekre, amelyeket a háztartás dolgoz fel, amelyek a társadalmi munkamegosztás rendszerébe nem illeszkednek be.

Ebből a szempontból a mezőgazdasági termékeknek három csoportját különböztetjük meg:

a/ a saját termelésben felhasznált munkatárgyakat /pl. vetőmag, szerves trágya/,

b/ az értékesítésre kerülő nyersanyagokat /pl. cukorrépa, textilanyagok stb./,

c/ olyan végtermékek, amelyek nyersen vagy a háztartásban feldolgozva fogyaszthatók.

A termelékenység növelésének - a használati érték oldalról tekintve - az első formája az, amikor azonos termék használhatósági jellemzői kismértékben növekszenek. A termelékenység növelésének ez a lehetősége a mezőgazdasági termékek mindhárom csoportjában fennáll.

A termelékenység növelésének második formája, amikor azonos szükségleteket kielégítő azonos termékek használati értéke lényegesen változik. Erről nagyrészt csak a mezőgazdaság saját termelésű termelőeszközeinél beszélhetünk. /Például a hagyományos buzavetőmághoz képest a hibrid buzafajták jelentős használhatósági változást jelentenek./ Az értékesített mezőgazdasági nyersanyagok és a "végtermékek" használati értékének lényeges változása azonban már korlátozott.

A termelékenységnövekedés harmadik formája a merőben új termékek termelése, amelyek új szükségletet hoznak létre, a mezőgazdaságban mindhárom termékcsoporthoz hiányzik vagy csaknem hiányzik. Ennek oka részben az, hogy a mezőgazdasági termékek iránt a szükségletek ugyan társadalmilag meghatározottak, de ugyanakkor jelentős mértékben biológiai-fiziológiai szükségletek, amelyeknek terjedelme meglehetősen korlátozott.

A meglévő szükségletek visszahatása a termelésre szintén korlátozottabb. Az új termékek keletkezésének fő területe nem a nyersanyagtermelés, hanem a feldolgozóipar /pl. a nyári zöldborsóhoz képest a mirelit borsó új terméknek számíthat/.

A munka termelékenysége nemcsak akkor nő, ha csökken a termelés fajlagos munkaigénye, hanem akkor is, ha a használati érték minősége /használhatósági jellemzők javulnak, új terméket hoznak létre stb./ javul. A mezőgazdaságban a termelékenység növelésének ez a típusa nagymértékben korlátozott. A munka bonyolultságának növekedése a mezőgazdaságban elsősorban a fajlagos munkamennyiség csökkenését eredményezi, nem a használati érték minőségének változását.

A másik tartósan ható tényező, amely a mezőgazdasági munkatermelékenység növekedését korlátozza: a munkaidő és a munkamennyiség /munkaerő és munkamennyiség/ eltérése elleplezi a munka bonyolultságát, továbbá azt, hogy adott munkaidő mekkora része testesül meg használati értékben /illetve mekkora része az improduktív munkaidő/. Minél fejlettebb az üzem belüli munkamegosztás /a munkafolyamat műveletekre osztása/, s így minél kisebb a munkaműveletek változása, annál kisebb az "improduktív" munkaidő.

A mezőgazdaságban /a természeti folyamatok, az élő munkaeszközök bioritmusa stb. miatt/ a termelési folyamat széttör-
deltsége nagyobb, a munka inkább univerzális jellegű, hiszen a műveleti munkamegosztás erősen korlátozott a mezőgazdasági üzemenben, inkább a szakmák szerinti munkamegosztás lehetséges fel /pl. a mezőgazdaságban a "futószalag" mint tömegtermelési módszer,

nem lehet elterjedt/. Továbbá, a mezőgazdaságban nincs párhuzamos termelés, nem lehet egymás mellett és egy időben késztermékeket és befejezetlen terméket is létrehozni /pl. tojást meg félkész tojást/. Végül a növénytermelésben a területi szét-szórtság, a gépek "fordulói" stb. hasonló szerepet játszanak.

Ezek miatt a mezőgazdaságban viszonylag nagyobb az "improduktív" termelési idő aránya. A munka- és üzemszervezés javításával, a megfelelő tenyészsidejű fajták összeválogatásával az improduktív munkaidőt csökkenthetik, a magas improduktív termelési idő arány azonban a mezőgazdasági termelésnek mégis tartósan tulajdonsága marad. Ez korlátozza az egységnyi munkaidő /egy munkaóra/ jutó termelési eredmény növekedését.

Miért mondhatjuk ezek után, hogy a mezőgazdasági munkatermelékenység elmaradása nem általános, hanem csak meghatározott történelmi időszak velejárója?

A természeti-biológiai tényezők a mezőgazdaságban akadályozzák, de nem akadályozzák meg a termelékenység növekedését. Ez többek között azzal magyarázható, hogy azonos technikai és szervezési színvonal mellett a mezőgazdaságban "a természet közreműködik mint gép és organizmus, míg az iparban a természeti erőket majdnem egészen még emberi erővel pótolják". /Marx: 56., 93. old./ A természeti feltételek tehát nemcsak visszafogják a mezőgazdasági munkatermelékenység növekedését, hanem bizonyos vonatkozásban elő is segítik.

A munka bonyolultsága a mezőgazdaságban is növekszik. A bonyolultabb munka főképpen a már meglévő használati értékek termelését növeli hatékonyan. A munka kisebb bonyolultsága a

mezőgazdaságban a - minőségjavulásból eredő - termelékenység-növekedést akadályozza, de nem akadályozza a mezőgazdasági termékek volumenének növekedését, és a fajlagos munkamennyiség csökkenését. Sőt, a bonyolult munka bizonyos "felszabadulása" /az új termékek korlátozottsága miatt/ biztosítja a volumen gyorsabb növelését.

A mezőgazdasági termékek iránti kereslet jövedelemrugalmassága valóban kisebb, mint az ipari termékeké. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kereslet jövedelemrugalmassága teljesen merev. Hiszen növekszik a lakosság száma, az egyes lakos által fogyasztott élelmiszer mennyisége és változik strukturája is. Ezen kívül a termelékenység a foglalkoztatottak számának csökkenése mellett is nőhet, a termelékenység és a kínálat volumene eltérő jelenségek.

A polgári agrárközgazdaságtan az ipari és a mezőgazdasági jövedelmek diszparitásának egyik okául a mezőgazdasági munkatermelékenység alacsony színvonalát jelöli meg. A sok modell közül egy eléggé elterjedtet teszünk vizsgálat tárgyává.^{5/}

A modell formalizálása

$$\frac{T}{L} = \frac{T}{A} \cdot \frac{A}{L} \quad /1/$$

$$\frac{A}{T} = \frac{1}{\frac{T}{A}} \quad /2/$$

$$A = \frac{A}{T} \cdot \frac{T}{L} \cdot L \quad /3/$$

$$A = \frac{A}{T} \cdot \frac{T_0}{L_0} \cdot P_d \cdot L$$

$$I_q = \frac{A}{T} /P_d + L_d/ \quad /4/$$

$$P_d = \frac{I_q}{\frac{A}{T}} - L_d$$

$$F_q = 1 - \frac{A}{T} / P_d + L_d / \quad /5/$$

$$P_d = \frac{1 - F_q}{\frac{A}{T}} - L_d$$

ahol:

P_d = a termelékenység növekedési üteme;

L_d = a foglalkoztatás növekedési üteme;

I_q = a felhalmozási ráta;

F_q = a fogyasztási ráta.

Ezek közül az összefüggések közül különösen /4/ a fontos, amely szerint a felhalmozási ráta egyenlő a tőkeigényességnek, valamint a termelékenység- és a létszámnövekedés összegének a szorzatával. Ebből: a termelékenységnövekedés egyenlő a felhalmozási ráta és a tőkeigényesség hányadosával, kivonva a létszámnövekedés ütemét, vagy ha a létszám csökken, akkor hozzáadva ezt.

A modell feltételezései: a/ a munkatermelékenység arányosan nő a tőke összetétellel, b/ így a tőkeigényesség hosszú távon változatlan.

A modellből levonható következtetések:^{6/}

a/ A mezőgazdaságban túl magas a tőkeigényesség, csaknem háromszoros, mint az iparban. Vagyis egységnyi tőkeráfordítás az iparban a mezőgazdasághoz viszonyítva háromszoros termelési eredményt /jövedelmet/ ad.

b/ A megoldást - mivel a modellben és a valóságban is a tőkecoefficiens változatlan - az jelentené, ha a mezőgazdasági fog-

lalkoztatottak száma csökkenne, aminek következtében a tőkeösszetétel növekedne. De nőne a termelőkenység és a jövedelem is, a felhalmozási ráta növekedése nélkül.

c/ Ez a folyamat azonban csak addig gyors, amíg a termelő-eszköz nélkül a mezőgazdasági munkaerő vándorol el más ágazatba. Amikor már a munkaerő-csökkenésnek ezek a forrásai kiapadnak, akkor a kisebb termelőeszköz-tulajdonosok elvándorlására kerül sor. Ez azonban azzal a hátránnyal jár, hogy a termelőeszközeik egy részét megvásárolják, így növekszik a felhalmozási ráta. Azt kell mérlegelni, hogy a létszámcsökkenés következtében előálló termelőkenység-növelésnek és a felhalmozási ráta növekedésének milyen viszonya a kedvező. A termelőkenység-növekedés azonban mind költségesebbé válik, mert a nagyobb tulajdonnal rendelkezők kiáramlása mindjobban megnöveli a felhalmozási rátát. Az elvándorlás csak azt biztosítja, hogy a termelőkenység- és jövedelemdiszparitás nem nő az ipar és a mezőgazdaság között.

A modell elfogadható megállapítása az, hogy a foglalkoztatottak száma és a felhalmozás rátája meghatározója a termelőkenység növekedésének, továbbá az, hogy a foglalkoztatottak és a felhalmozási ráta között szoros kapcsolat van.

A modell és a következtetések azonban a nyugatnémet agrártermelési viszonyok sajátos korlátait és a megoldás kilátástalanságát tükrözik. Ezen túlmenően rámutatunk néhány fogyatékoságra is.

a/ A modell egyrészt változatlanul tekinti a termelést, noha nyilvánvaló, hogy ha a felhalmozási ráta nem is nő, a minimális felhalmozás is növeli a termelést.

b/ A tőkeoefficiens állandóságának általános feltételezése is indokolatlan, hiszen a tőkeoefficiens nemcsak az iparban, hanem a mezőgazdaságban is inkább hullámszerű mozgást végez. Ha a mezőgazdaság technikai-biológiai fejlődése nem csökkenti a tőkeoefficienst hosszabb időszakban sem, akkor a mezőgazdaság elmaradottsága az iparral szemben "örök". Ha ugyanis a termelékenység egyik tényezője, a tőke szerves összetétele gyorsan is nő a mezőgazdaságban, az alacsony tőkehatékonyság megakadályozza az ipar utolérését. A tőke szerves összetételének nagyarányú növelése egy bizonyos ponton túl nem növeli a termelékenységet, hanem csökkenti a tőke hatékonyságát.

c/ A tőke szerves összetételének növekedése általában nemcsak úgy megy végbe, hogy a létszám csökken, hanem úgy is, hogy az eszközállomány növekszik. Hiszen helyettesíteni kell a munkærőt eszközökkel, a felhalmozás pedig növeli /a létszámcsökkenést meghaladóan/ a szerves összetételt. Amennyiben a létszámcsökkenés hat alapvetően a szerves összetételre, akkor ez jelentős tőkehatékonyságcsökkenéssel jár /pl. nálunk a szocialista átszervezés és az azt követő időszakban kezdődött meg az alapigényesség növekedése/.

J e g y z e t e k

1. Erdős Tibor: A termelés korszerűsége és a gazdasági növekedés. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1974. 81-90. old.
2. A sémában a következő egyszerűsítő feltevésekkel éltem:
a/ a forgótőke évente egyszer térül meg, b/ az értékegységnyi V egyenlő az egységnyi létszámmal, c/ a termelési eredménnyen a termelési árban realizált új értéket /illetve az ennek megfelelő termékennyiséget/ értem, d/ az értéktöbbletráta egyenlő 100 %-kal.
3. Marx szerint is: "Noha értelmetlen két különböző iparág nagyobb vagy csekélyebb termelékenységről beszélni áruik értékének összehasonlítása alapján". Ugyanakkor van értelme annak, ha egyrészt az értékek alakulásának különbségeit tárgyaljuk két időszakot összehasonlítva. Másrészt akkor "ha a termékek relatív tömegeit is belefoglaljuk". /Marx K.: Értéktöbbletelméletek. Második rész. Marx-Engels Művei. Kossuth Könyvkiadó, 1976. Budapest. 93-95. old.
4. Marx: Értéktöbbletelméletek. Második rész. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1961. 93. old.
5. Kuhlman, F.: A tőkebefektetés és jövedelem a "mezőgazdaság" és "termelőipar" gazdasági ágazatában. Berichte über Landwirtschaft, 47. kötet. 4. füzet. Hamburg, 1969.
6. A vizsgálat az NSzK viszonylag kis üzem nagyságából indul ki. Az NSzK-ban 1966-ban és 1967-ben az 50 ha-nál nagyobb üzemek a földterületnek csupán 11 %-át tették ki.

Dr. Nagy Lajos:

Unterschied und Ausgleich der Arbeitsproduktivität in der
Industrie und Landwirtschaft im Kapitalismus

/Resümee/

Welchem Einfluss hat das Preiszentrum auf die der unter-
schidlichen Produktionszweige? Die Vergleichbarkeit der
Produktivität der Landwirtschaft und der Industrie ist ein
umstrittene Frage der Wirtschaftslehre, weil der Vergleich der
Produktivität der verschiedenen Wirtschaftszweige einen logischen
Widersprnch in der Produktivitätbegriff bringst. Der Verfasser
war bestrebt, zu beweisen. 1. Der relativ niedrigere Produktions-
preis kann relativ höhere Arbeitsproduktivität ergeben. 2. Das,
was im Produktivitätsnivean als eine Wirkung des Produktronspreis
erhein, ist nicht immer das, es spielen auch andere Wirkung ein
Rolle darin. 3. Wegen praktischer Notwendigkeiten hat man von
Vergleich der Stände der Produktivität nicht absehen.

Welche Untersehide geht es im Niveau der Arbeitsproduk-
tivität der Industrie und der Landwirtschaft in der Kapitalis-
tischen Ländern? Der Unterschied ist in Belgium /16 %/ und den
USA /36 %/ am kleinsten.

Der Verfasser bechäftigt mit der Bürgerlichen Affasung
der Ausgleiches der Produktivität sunterschiede der Industrie
und der Landwirtschaft. Das überprüfte Modell spiegeln die
eigentümlichen Schranken und die Aussichtslosigkeit der Ver-
hältnisse der Westdeutschen Agrikultur.